

BİR ROMAN, BİRKAÇ TUHAFLIK

İbrahim DEMİRCİ

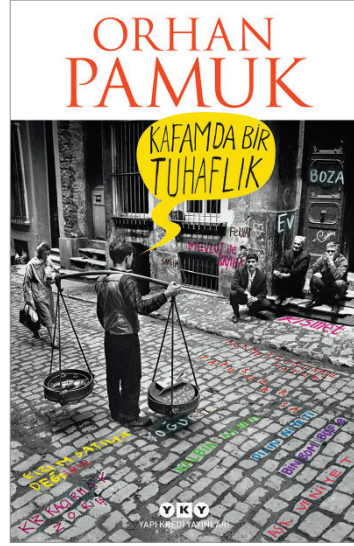
Orhan Pamuk'un *Kafamda Bir Tuhaflık* romanı, 2014 yılı aralık ayında Yapı Kredi Yayınları'na yayımlandı. 466 sayfalık kitap, "Karakter Dizini" ve "Kronoloji"nin eklenmesiyle 477 sayfayı bulmuş.

Yazarın notuna göre yapıt, altı yıllık bir çalışmanın ürünü: 2008-2014.

Yedi kısımdan oluşan roman, Konya'nın Beyşehir ilçesinin bir köyünden 1960'larda İstanbul'a göçen iki kardeşin ve ailelerinin 2012'ye dek şehirle birlikte değişip dönüşen ve yoğurtçu, bozacı, pilavcı, büfeci, bakkal, lokantacı... rolleri çevresinde örülen hikâyelerini anlatıcı-yazarın ve daha çok da kahramanların dilinden yansıtıyor.

Kapak: Büyük usta Ara Güler'den siyah beyaz, nefis bir İstanbul fotoğrafı: sokak satıcısı, kapı önüne çömelmiş üç adam -her biri bir kuşağı temsil ediyor denebilir- ve alışverişten dönen, ayaklarının ucuna bakarak yürüyen, yarım başörtülü bir kadın... ve elbette hayatın ve İstanbul'un büyük devinimini bu karede sabitleyen ustanın objektifleşen gözü yahut gözleşen objektifi.

Fotoğrafın çeşitli yerlerine Orhan Pamuk çeşitli yazılar kondurmuş. Bu yazıların en irisi, sarı zeminli konuşma balonuna iri kara harflerle yazılmış **KAFAMDA BİR TUHAFLIK**. Konuşma balonunun ucu, romanın kahramanı Mevlüt Karataş'ı temsil ettiğini söyleyebileceğimiz sokak satıcısının ağzına uzanıyor. Ben olsam konuşma balonu yerine düşünme balonu çizerdim. Çünkü Mevlüt konuşkan biri değil, düşüngen biri.

(Yazarın “Mevlut” yazdığını ve “Vermut” der gibi “Mevlut” dediğini biliyorum elbette ve bile bile “Mevlüt” yazıyorum. Orhan Pamuk’un “Mevlut” yazmasının başlı başına ve çok önemli bir “tuhaflık” olduğunu düşünüyorum. Çünkü ülkemizde “Mevlutlar”ın yaşadığına inanmıyorum ben. Herhangi bir kadının, sevdiği adama “Mevlutçuğum” (s. 262) dediğine, diyeceğine, diyebileceğine imkân ve ihtimal vermiyorum. Orhan Pamuk, bu basit ülke ve Türkçe gerçeğini bilmiyorsa çok tuhaf! Bile bile ve inadına “Mevlut” diyorsa hiç tuhaf değil! Maalesef böyle! Anne Safiye Teyze’nin “yavrum Mevludum” (s. 108) demesi esefimizi yok edemiyor!)

Kapaktaki fotoğrafın çeşitli yerlerine serpiştirilmiş öteki yazılar, farklı renklerle yazılmış ve romanın bölümlerine, kahramanlarına, temalarına ilişkin sözcük, tamlama veya cümleler.

Kitabın ilk sayfası, Orhan Pamuk biyografisine ayrılmış. Bu metni, kendisinin yazdığı belli. Anlatımdaki içeridenlik ve öznelilik, bir de “Robert Kolej’de okudu”, “üç yıl mimarlık okuduktan sonra”, “gazetecilik okudu” demekten çekinmeyişi bunu gösteriyor; vasat bir yazar, bu “okuma çokluğu”ndan çekinirdi. Çok ödüllü büyük bir yazarın böylesi küçük pürüzlerle uğraşması gerekmez!

“1991’de Prix de la Découverte Européene’i kazandı.” cümlesinin son kelimesindeki yazım yanlışını görünce hem Orhan Pamuk hem yayıncı adına üzüldüğümü belirtmeliyim. “Européenne” kelimesinin bir harfi eksiltilerek “Européene” biçiminde basılabilmiş olmasında -farkında olunsun olunmasın- o küçümseyici, tuhaf ve elbette kargışlanmayı hak eden “Burası Türkiye!” tutumunun payı olduğunu düşünüyorum. Maalesef böyle!

İstenirse “Prix France Culture Ödülü” ifadesindeki anlatım savurganlığı (Prix: Ödül), “Prix du Meilleur Livre étranger”deki yazım özensizliği (“Livre” neden büyük harfle başlatılmış?), aynı acıklı tutumun öteki örnekleri sayılabilir.

Daha acıklı bir tutum da özenilerek yazıldığı anlaşılan şu cümlede karşımıza çıkıyor: “1990’ların ortasından itibaren Pamuk, insan hakları ve düşünce özgürlüğü konularında yazdığı makalelerle Türkiye devletine karşı eleştirel bir tavır takındı.” Romancının o yazıları “makale” türünün ciddiyet ve ağırlığını taşıyor mu bilmem ama “Türkiye devletine karşı”nın anlamını biliyorum: “Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerine karşı” değil, “Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı” da değil, Osmanlı dönemini de kapsayacak biçimde “Türkiye devletine karşı”.

Orhan Pamuk’un dünyada bir eşi yoktur, aranırsa benzerleri bulunur belki.

Romanının kahramanlarından milliyetçi Süleyman’a söylediği şu cümleyi de “Türkiye devletine karşı eleştirel tavır”ın gereği sayıyor olmalı Pamuk: “Öldürmeden önce atalarımız suçlulara işkence ederlermiş - insan geleneğinin önemi ni böyle anlarda daha iyi kavriyor.” (s. 209)

Romanın başına konan üç alıntıdan üçüncüsü, Celâl Salik'e ait. *Kara Kitap*'tan ve *Yeni Hayat*'tan hatırladığımız bu roman kahramanının *Yazılar* adlı sözde kitabından alınan cümle şöyle: “*Vatandaşlarımızın şahsi görüşleriyle resmi görüşleri arasındaki farkın derinliği devletimizin gücünün kanıtıdır.*” (s. 5) Kötü bir şakayı andıran ve toplum ile devlet ilişkisindeki çarpıklığı gösteren bu ironik cümle, romanın siyasal-toplumsal eleştiri boyutunun anahtarlarından biri sayılabilir. Roman boyunca zaman zaman “şahsi görüş”, “resmî görüş” farkından söz edildiği görülüyor. Gülünç olduğu kadar acıklı bir ayrımdır bu; acı gerçeğimizdir. Bu acı gerçekle bağlantılı bir başka acı gerçek de, bu ülkede bir gazetecinin kendisini siyasetçi sanması “vatandaşlarımız”, “devletimizin gücü” gibi sözler söyleyebilmesidir.

Romanda gerekli gereksiz “Hanefi”, “Maliki” gibi mezhep mensubiyetlerinden söz edilirken dine ilişkin olmadık yanlışlara düşülmesi, önemli bir tuhafılık. Mevlüt, Hacı Hamit Vural, hakkında şöyle düşünebilir: “*Köyden getirdiği adamları ile her türlü haydutluğu yapan bu adama o sabah şükrettim, hay Allah senden razı olsun dedim.*” (s. 94) Mevlüt ne o adama şükreder ne başka adamlara, olsa olsa Allah’a şükreder.

Mevlüt’ün babası Mustafa Efendi’ye yakıştırılan bir cümle: “*Huşu ile ve ayrı makamlarda ‘Allah-ü Ekbeer’ dedim ve ‘Allaah-ü Ekber’ dedim.*” (s. 94) Mustafa Efendi cahil de olsa yaptığı bu seslendirmelerin “ayrı makamlar” olmayacağını bilir. Ayrıca, makamla söylenen şeyler için “dedim” diyecek kadar anlayışı kıt biri değildir. Okumayla yazmayla pek işi olmasa da o kısa çizgilerin lüzumsuzluğunu görecektir göze sahiptir.

Hacı Hamit Vural’ın “*Hacca ilk gidişimde hem Allahıma, Hazreti Peygamber’e dua ettim hem de bunu düşündüm.*” (s. 95) demesi mümkün değildir. Yalnızca Allah’a dua edileceğini bilmeyen bir Müslüman düşünülemez. Düşünüleemeyeni kurgulayıp yazan tuhaf bir romancı Orhan Pamuk. Kimi okuyucular, “peygambere dua”nın “peygamber için dua” şeklinde de anlaşılabilirliğini düşünerek bu cümleyi kurtarmayı düşünebilir. Ama bu yorum da cümleyi kurtarmaz, çünkü Müslümanlar, peygambere öncelikle “salât ve selâm” ederler. Salât ve selâm da bir çeşit dua diyenler olabilir elbette. Onların romana da ihtiyaçları yoktur, eleştiriye de.

Biri Kayserili öbürü Tokatlı iki asker, “*Yarım saat oturup bu üzücü olaylarda yaşla birlikte kurunun da yanacağından, Kayserispor’un bu yıl birinci lige çıkabileceğinden söz ettiler.*” (s. 118) Askerde mantık rafa kaldırılabilir ama bu kadarı fazla değil mi? Önce kurunun yanacağı kim bilmez?

“... onu mutlu eden şey para kazanmaktan çok, bir müşterinin birkaç gün önce yediği tavuklu pilavı yeniden yemek için tekrar gelmesi (bu pek nadir olur-

du) ve bunu iyi niyetle söylemesiydi (bu daha da ender olan bir şeydi).” (s. 200) “Nadir” ile “ender”i ayırmak güzel de bu güzelliği “pek” ile ve ondan da önemlisi “daha da” ile havaya uçurmaya ne gerek vardı?

“Gece yarısı bahçeye çıktım ve Duttepe’den aşağıya, İstanbul’un ışıklarına bakarken bunun intikamını alacağımı Allahuma yemin ettim.” (s. 209) Süleyman böyle kötü bir cümle kurar mı? Kurmaz! Şu cümleyi de kurmaz Süleyman: “Bakırköy’ün arkalarında oturan Behice bizim kısa süren ziyaretimiz sırasında oturduğu sandalyeden beş kere yerinden kalkıp tül perdeleri aralayıp uzun uzun pencereden dışarıya, sokakta futbol oynayan çocuklara baktı.” (s. 247) Sandalyeden kalkan, yerinden de kalkmış olmaz mı?

“Pencerenin yanında çocuklar için ayrı küçük bir yatak vardı, ama oraya konar konmaz iki kız yalnızlık korkusuyla ağlamaya başlıyorlardı.” (s. 253) Bu kızlar kuş değil ki...

Mevlud’un (Bu adı burada böyle yazasım geldi.) babası Mustafa Efendi 1960’larda kullanılmaya başlayan cam yoğurt kâselerini anlatırken şöyle der: “Her türlü pis mutfak ve ev işi için kullanıp bir gün akıllarına eserse depozito parası için bakkala iade eder, böylece elâlemin çöp tenekesi, köpeğin salyalı kabı, Kâğıthane’deki bir atölyede hortum suyuyla şöyle bir yıkanıp, bir başka İstanbullu ailenin güzel ve mutlu sofrasına en temiz ve sağlıklı yeni yoğurt kabı diye konardı.” (s. 121)

Arılar, kelebekler, kuşlar kanatlarını kullanabilen gerçek birer özne olarak istedikleri yere **konar** ama uyuyan bir bebek yatağına ya da cam yoğurt kâsesi sofraya ancak sözde özne olarak başkaları tarafından **konur**. Türkçenin bu özelliğini Mustafa Efendinin de bildiğini ve uyguladığını sanıyorum ama yazar ya bilmiyor ya unutmuş.

Güzel cümlelerine alıştığımız Rayiha’ya hiç yakışmayan bir cümle: “Onlar da sanki babalarının işsizliğini kendilerinden gizlemek için oyuna iyice veriyorlardı kendini; evin içinde çılgınlık, bağışmalar artınca Mevlut’a bağıriyordum: ...” (s. 279)

“Korkut’un torpili Süleyman’ın dayağına mani olmamıştı.” (s. 393) İyi ki Süleyman’ın dayak atan değil dayak yiyen olduğunu biliyoruz! Ama karakola düşen birinin orada kötü muamele görmemesi için yapılan girişime “torpil” denmesine pek alışık değiliz. Torpil daha çok olumlu kayırmalarda kullanılmaz mı?

Kafamda Bir Tuhaflık’ın en aykırı, en anlamsız, en çirkin, en yakışsız, en utanç verici, en uygunsuz, en incitici, en bağışlanmaz, en kötü, en tuhaf ve inandırıcılıktan en uzak bölümü, yeni evli ve oruçlu kahramanların ramazan gününde yatağına sokulabildiği, sonra da bu tuhaflığa gerekçe üre-t-tir-il-diği bölümdür (s. 185 vd.). Orhan Pamuk, keşke bu günahı işle(t)meseydi!